

XIV. Legite nobis de Scripturis canonicis eos tradidisse divinos codices, quos nominatim accusatis. Legite tam aperta, quam sunt ista quæ vobis de Genesi legimus. Non a vobis quærimus quid lapis ille significet, quem Jacob sibi ad caput posuit cum dormiret; quid scala stabilita super terram, cujus caput pertingebat ad cœlum; quid Angeli Dei ascendentes et descendentes per illam. Requirit ista prudentiores atque doctiores, et in populo pacato eloquantur, ubi non obstrepat improba contradictio, de obscuritate sacramenti et ænigmate lectionis armans impudentiam suam. Non desunt corda fidelium, quæ commemoret Dominus ex Evangelio, ubi ait, cum vidisset Israël in quo dolus non erat, quia Jacob qui has vidit scilas, ipse dictus est Israël¹: non desunt ergo, quos inde ipse commemoret Dominus: ibi quippe ait: « Videbitis » cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis², » id est, super semen Abraham, in quo benedicuntur omnes gentes. Sed hæc non inculco recusantibus. Ecce quod audite: « Erit semen » tuum sicut arena terræ, et multiplicabitur supra mare, » et in Africum, et in Aquilonem, et in Orientem: et benedicentur in te omnes tribus terræ, et in semine tuo³. » Date mihi hanc Ecclesiam tuam, si apud vos est: ostendite vos communicare omnibus gentibus, quas jam vidimus in hoc semine benedici. Date hanc, aut furore deposito accipite, non a me, sed ab illo ipso in quo benedicuntur omnes gentes. Hæc de primo Legis libro commemorasse suffecerit: plura innotescent sine impia contentione et cum pia dilectione legentibus.

XV. Quid in Prophetis, quam multa et quam manifesta sunt testimonia Ecclesiæ per omnes gentes toto terrarum orbe diffusæ? Unde pauca commemorabo, plura relin-

¹ Gen. xxviii, 12. — ² Joan. i, 52. — ³ Gen. xxviii, 14.

quens otio diligentia cum Dei timore legentibus. Accipiamus per os Isaïæ sancti divina responsa, et ejus ora tanquam Dei oracula sciscitemur. Sileant humanarum contentionum animosa et perniciosa certamina: inclinemus aurem verbo Dei. Dicat Isaïas ubi Ecclesiam sanctam Deo revelante præviderit, ut in verbis futura dicentis jam nunc præsentia videamus. « Repleta est, inquit, universa » terra ut cognoscat Dominum, ut aqua multa operiat mare. » Et erit in illa die radix Jesse, et qui exurget principium habere in nationes, in eum gentes sperabant¹. » Radicem Jesse Christum esse ex semine David secundum carnem natum, nullus quoquo modo Christianus ignorat: etsi contentiosus est, cum Apostolo contendat², qui hoc testimonio in Litteris suis utitur. Item dixit: « Germinabit et florescet » Israël, et replebitur orbis terrarum fructu ejus³. » Israël nempe filius fuit Isaac, nepos Abraham, cui promissum est quod in semine ejus benedicerentur omnes gentes⁴: quod semen Christum interpretatur Apostolus. Venit autem Christus ex semine Abraham per Isaac et per Israël, et deinceps, sicut generationes ad ortum Christi pertinentes Evangelista contexit⁵. Qui ergo vult contra disputare, contradicat Evangelio, neget ex semine Israël venisse Christum, ut possit negare quod Isaïas dicit: « Germinabit » et florescet Israël, et replebitur orbis terrarum fructu » ejus: » Item dicit: « Ego Deus primus, et in his quæ advenient ego sum. Viderunt gentes, et timuerunt fines » terræ⁶. » Hoc est quod alibi Scriptura dixit: « Primus et » novissimus, » ut sit « et », quæ sunt litteræ in signo Christi omnibus notæ. » Pro eo enim quod ibi est, « novissimus, » hic positum est, « et in his quæ advenient ego » sum. » Huic ergo manifestationi contradicunt, qui nolunt

¹ Isaï. xi, 9 et 10. — ² Rom. xv, 12. — ³ Isaï. xxvii, 6. — ⁴ Gen. xxii, 18. — ⁵ Matth. i. — ⁶ Isaï. xli, 4. — ⁷ Apoc. xxii, 13.

credere, imo qui nolunt jam videre compleri quod sequitur: « Viderunt gentes, et timuerunt fines terræ. » Item paulo post: « Jacob puer meus, suscipiam illum; Israël electus, » suscepit eum anima mea. Dedi Spiritum meum in illum: » iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque cessabit, neque audietur foris vox ejus. Arundinem quassam tam non confringet, et linum fumigans non extinguet, » sed cum veritate proferet iudicium. Refulgebit, et non » confringetur, donec ponat in terra iudicium: et in nomine ejus gentes sperabunt ¹ » Hoc testimonium de Christo intelligendum, et in Evangelio positum est. Qui audet, contradicat: qui autem non audet, speret in eum cum gentibus, et ab unitate gentium in eum sperantium non recedat; aut si recesserat, redeat, ne pereat.

XVI. Item dicit Isaias: « Et nunc sic dicit Dominus: » Qui finxit me in utero servum sibi: ut congregem Jacob » et Israël ad eum, appropinquabo illum, et honorabor coram Domino, et Deus meus erit mihi virtus: et dixit mihi: » Maximum tibi erit hoc, vocari te puerum meum, ut » constituas tribus Jacob, et prolem Israël convertas. Et » posui te in testamentum generis in lucem gentium, ut sis » salus usque ad fines terræ. » Et paulo post, « Sic dicit, » inquit, Dominus Israël: Tempore aptissimo exaudivi te, » et in die salutis adjuvi te ². » Certe ista verba cum memorasset apostolus Paulus, non nisi in Christianis ostendit impleri. Connexuit enim dicens: « Ecce nunc tempus » acceptabile, ecce nunc dies salutis ³. » Audiamus ergo quid Isaias adjungat: « Dedi te, inquit, in testamentum » gentium, ut incolas terram, et possideas hæreditatem deserti ⁴. » Et interpositis deinde connectit, et dicit: « Ecce » isti a longinquo venient; hi autem ab Aquilone et mari; » alii autem ex terra Persarum. Exulta coelum, et in læ-

¹ Isai. XLII, 1. — ² Id. XLIX, 5. — ³ 2 Cor. VI, 2. — ⁴ Isai. XLIX, 6.

» titia esto terra: emittant montes jucunditatem, quoniam » misertus est Deus populi sui, et humiles populi sui allocutus est. Dixit autem Sion: Dereliquit me Dominus, » et Deus oblitus est mei. Numquid capiet oblivio mulierem » filii sui, vel potest fieri ut non misereatur foetus uteri » sui? Nunc ecce etsi illam oblivio habebit, me tamen tui » nullo modo oblivio capiet, dicit Dominus. Ecce super » manus meas descripsi tuos muros, in conspectu etiam » meo es in perpetuum, et brevi ædificaberis ab his a quibus eversa es. » Cum igitur per Apostolicam vocem non sinamur hoc de populo Judæorum, sed de Christianorum intelligere, quid intellecturi sumus in eo quod ait hoc loco Isaias: « Et brevi ædificaberis ab his a quibus eversa es: » nisi reges terræ qui primo persequerentur Ecclesiam, post adjuturos eam tanto ante prædictum? Sed quia multi eorum in suis iniquitatibus morituri erant, adjungit et dicit: « Et qui desolaverunt te, discedent a te. » Deinde quia omnes gentes adjungerentur Ecclesiæ, sequitur et dicit: « Circumspice ubique oculis tuis; et vide universos. Vivo » ego, dicit Dominus: omnes hos indues te, et dispones » eos ut ornamentum novæ nuptæ: quoniam quæ deserta » fuerunt in te, et corrupta et delapsa, nunc in maxima » arctura erunt per eos qui commorantur, istic: longe » a te efficiantur, qui te transvorabant. Dicent enim in » aures tuas filii tui quos amiseras, Angustia nobis est in » isto loco, facito itaque nobis etiam nunc locum in quo » commoremur. Tu vero dices in corde tuo, Quis generavit mihi istos, cum sciam esse me sine filiis et viduam? » Quis ergo istos educavit mihi? Ego enim derelicta fui » sola, hi autem mihi ubi erant? Sic dicit Dominus: Ecce » tollam in nationes manus meas, et in insulas signum » meum, et adducam filios tuos in sinu, filias etiam tuas

¹ Isai. XLIX, 12.

» super humeros portabunt : et erunt reges educatores
 » vestri ; quæ autem principales sunt , nutrices vestræ ,
 » super terram declinantes faciem deprecabuntur te , et
 » vestigia pedum tuorum elinguent ; et scies quoniam ego
 » Dominus , nec erubesces ¹. » Et paulo post adjungit et
 » dicit : « Audite me , audite populus meus , reges quoque
 » intendite mihi ; quoniam lex a me prodiet , et iudicium
 » meum in lucem gentibus. Appropinquat mature justitia
 » mea , et salutare meum proficiscetur , et in brachio meo
 » gentes salvantur ². » De hoc brachio Scripturas aposto-
 » licas consulamus. Cum enim apostolus Paulus de Judæo-
 » rum infidelitate ejusdem Prophetæ testimonium posuisset ,
 » quod eis Christus non fuerit revelatus , hoc posuit : « Quis
 » credidit auditui nostro , et brachium Domini cui reve-
 » latum est ³ ? » Deinde in consequentibus adjungit Isaias
 » et dicit : « Erupant lætitia simul deserta Jerusalem , quo-
 » niam misertus est ejus , et eruit Jerusalem ⁴ , et patefaciet
 » Dominus brachium suum sanctum in conspectu univer-
 » sarum gentium , et videbunt omnes nationes usque ad
 » ultima terræ salutem quæ a Deo est ⁵. » Quis tam surdus ,
 » quis tam demens , quis tam mente cæcus , ut his tam
 » evidentibus testimoniis obloquatur ?

XVII. Sed ad manifestiora veniamus. Certe sacratis-
 » simas nuptias in Scripturis novimus ; sponsum et spon-
 » sam , Christum et Ecclesiam. Utrumque describit Isaias ,
 » ne forte in eorum aliquo erremus , quod cui acciderit ,
 » utrumque amittit. Quia de hoc conjugio in sacramento
 » dictum est , sicut testatur Apostolus ; « Erunt in carne
 » una ⁶. » Sic ergo prior ipse describitur : post multa quæ de
 » illo ita dicit Isaias , ut et ipsi obmutescant Judæi ; ne lon-
 » gum sit omnia memorare , hoc paululum advertite. « Et

¹ Isai. XLIX, 18. — ² Id. LI, 4. — ³ Rom. X, 16. — ⁴ Isai. LIII, 1. — ⁵ Id.
 LII, 9. — ⁶ Ephes. V, 31.

» peccata , inquit , eorum ipse portabit , ideo hæreditate
 » possidebit multos , et fortium partietur spolia , propter
 » quod tradita est in mortem anima ejus , et inter iniquos
 » deputatus est , et ipse peccata multorum sustinuit , et
 » propter iniquitates nostras traditus est ¹. » Hæc de Do-
 » mino nostro Jesu Christo tanto ante prædicta et prophe-
 » tata fatemini. Hic ergo sponsus ut quid traditus est ad
 » mortem ? ut quid inter iniquos deputatus est tanta humi-
 » litate celsitudinis suæ ? Quid egit , quid acquisivit ? Quis
 » ita surdus est , ut hæc non audiat ? quis ita obtusus , ut
 » non intelligat ? quis ita cæcus , ut non videat : « Ideo , in-
 » quit , ipse hæreditate possidebit multos , et fortium par-
 » tietur spolia , propter quod tradita est in mortem anima
 » ejus et inter iniquos deputatus est. » Quid est , hæretici ,
 » quod de paucitate gloriâmini , si propterea Dominus Jesus
 » Christus traditus est ad mortem , ut hæreditate multos pos-
 » sideret ? Et qui sunt hi multi , vel quam late occupant
 » terram ; quæ sequuntur audiamus.

XVIII. Prænuntiato sponso et expresso , procedat et
 » sponsa in verbis Isaiæ : legamus eam in veritate pagina-
 » rum sanctarum , et agnoscamus in orbe terrarum. Hoc
 » testimonium de sancta Ecclesia prædictum etiam Paulus
 » apostolus posuit. Non est quo fugiat contentiosa tergi-
 » versatio hæreticorum ². « Lætare sterilis , inquit , quæ non
 » » paris , erumpe et exclama quæ non parturis ; quoniam
 » » multi filii desertæ magis , quam ejus quæ habet virum ³. »
 » Ubi est , inquam , quod de paucitate gloriâmini ? Nonne
 » isti sunt multi , de quibus paulo ante dictum est : « Ideo
 » » ipse hæreditate possidebit multos ? » Nam quæ est hære-
 » » ditas ejus , nisi Ecclesia ejus ? « Multi , inquit , filii desertæ
 » » magis , quam ejus quæ habet virum : » Synagogam scilicet
 » » Judæorum volens intelligi virum habentem , quoniam

¹ Isai. LIII, 11-12. — ² Gal. IV, 27. — ³ Isai. LIV, 1.

acceperat legem. Hinc jam potest dijudicari quod dicimus. Comparent isti multitudinem suam in Afris vel in Africa constitutam, cum multitudine Judæorum per omnes terras quacumque dispersi sunt, et videant quam sint in illorum comparatione paucissimi. Quomodo ergo de se dictum assignabunt: « Multi filii desertæ magis, quam ejus » quæ habet virum? » Rursus comparent multitudinem Christianorum per omnes gentes, quibus non communicant, et videant quam pauci sint in comparatione omnes Judæi; et tandem aliquando intelligant in Ecclesia catholica toto orbe diffusa, istam prophetiam esse completam: « Multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum. » Sed cui habenti virum hæc deserta præolata fuerit in multitudine filiorum, sit obscurum, sit in ænigmate: hanc tamen esse Ecclesiam Christi, de qua dictum est, « Multi filii » desertæ magis, quam ejus quæ habet virum, » quisquis contradicit, non mihi, sed Apostolo contradicit.

XIX. Unde autem multos filios esset habitura, consequenter adjungit, et ait: « Dixit enim Dominus: Dilata locum » tabernaculi tui et aularum tuarum: fige, noli parcere, longos fac funiculos tuos, et palos tuos confirma, adhuc in » dextram et in sinistram extende: et semen tuum gentes » possidebit, et civitates desertas inhabitabis. Ne timeas, » quoniam prævalebis, neque verearis quod detestabilis fueris. Confusionem æternam oblivisceris, ignominiam viduitatis tuæ non eris memor: quoniam ego Dominus qui facio » te, Dominus nomen illi, et qui liberavit te, Deus Israël » universæ terræ vocabitur¹. » Ecce quo usque jussa est extendere funiculos, donec Deus ejus Israël universæ terræ vocetur. De illa quippe et ei dicitur alio loco per eundem Prophetam: « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec prodet sicut lux justitia mea,

¹ Isai. LIV, 2.

» salvatio autem mea sicut lux justitia mea, salvatio autem » mes sicut facula ardebit, et videbunt omnes gentes justitiam tuam, et reges honorem tuum; et vocabit te nomine » tuo novo, quod Dominus vocavit illud; et eris corona pulchritudinis in conspectu Domini, et diadema regni in » manu Dei tui; et jam non vocaberis derelicta, et terra tua » non vocabitur deserta. Tu enim vocaberis voluntas mea, » et terra tua orbis terrarum.¹ » Quid dici manifestius adhuc exigendum est? Ecce ex uno Propheta quam multa, quam clara: et tamen resistitur et contradicatur, non cuiquam homini, sed Spiritui Dei, et evidentissimæ veritati. Et tamen ab eis qui nomine christiano gloriari volunt, gloriæ Christi ipsius invidetur, ne ista, quæ tanto ante de illo prænuntiata sunt, credantur impleri, cum jam non prænuntiantur, sed ostenduntur, videntur, tenentur. Jamvero si de omnibus Prophetis Ecclesiæ præsignatæ, quam sicut legimus, cernimus, testimonia colligere in hanc unam epistolam velim; vereor ne ipse videar judicare pauca esse, quæ tam multa sunt, ut ex isto solo Isaïa si omnia congregare vellem, modum debiti sermonis excederem.

XX. Jam ergo pauca de Psalmis audiamus, tanto ante cantata, et nunc jam compleri cum magno gaudio videamus. Et prius illud ipsum quod Petilianus in Epistola sua quo ore posuerit nescio², audiant et judicent. « Dominus » dixit ad me, Filius meus es tu: ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ³. » Quis enim Christianus unquam dubitavit hoc de Christo esse prædictum, aut hanc hæreditatem aliud quam Ecclesiam esse intellexit? Et quia bonos et malos intra eadem retia sacramentorum erat habitura: « Reges eos, inquit, in virga ferrea, tan-

¹ Isai. LXII, 1. — ² Forte quare posuerit. — ³ Psal. II, 7.

» quam vas figuli conteres eos. » Eadem quippe firma et inflexibili justitia boni reguntur, mali conteruntur.

XXI. Quis tam devius et absurdus est a divinis Eloquiis, qui non ipsum Evangelium recognoscat, cum cantatur ille Psalmus ubi scriptum est : « Foderunt manus meas » et pedes, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero » consideraverunt et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestimentum meum miserunt sortem¹? » Quando etiam cum hoc factum Evangelista narraret, hujus testimonii memor fuit. Quid autem hujus crucis pretio, quid tantæ celsitudinis tanta humilitate, quid illo innocentissimo et divino sanguine comparatum est, nisi quod illic in consequentibus dicitur : « Comme- » morabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines » terræ; et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ » gentium; quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium? » Nonne Apostolus de prædicatoribus novi testamenti dictum exposuit quod scriptum est : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ » verba eorum²? » De quo alio nisi de Christo intelligitur : » Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a » solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris » ejus. » Cujus, nisi Christi vox est : « Dormivi conturbatus³. » Et unde conturbatus, sequitur et dicit : « Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum » machæra acuta : » quorum nisi eorum qui clamaverunt : « Crucifige, crucifige⁴? » Ut quid hoc totum, cui bono, cui lucro? Audi quid sequatur : « Exaltare super cælos » Deus, et super omnem terram gloria tua⁵. » Ecce habes Christum in passione dormisse, et resurrectione super cælos ascendisse. Et unde gloria ejus super omnem terram,

¹ Psal. XXI, 17; Matth. XXVII, 35; Joan. XIX, 24. — ² Rom. X, 2; Psal. XVIII, 5; Id. XLIX, 1. — ³ Id. LVI, 5. — ⁴ Luc. XXI, 23. — ⁵ Psal. LVI, 6.

nisi quia Ecclesia ejus per omnem terram? In his duabus sententiis brevissimis, vos hæretici totum quod inter nos agitur interrogo. « Exaltare, inquit, super cælos, Deus, et » super omnem terram gloria tua. » Cur Dominum Christum exaltatum super cælos prædicatis, et ejus gloriæ super omnem terram non communicatis?

XXII. Psalmus septuagesimus primus « in Salomonem » titulatur : sed quia ita dicta sunt quæ in illum regem temporalem, et postea graviter peccantem, convenire non possunt, etiam contra ipsos Judæos de Christo esse prædicta invictissime defenduntur. Nullus autem hoc Christianus negat. Talia enim dicta sunt, de quibus dubitari non possit, quod ad Christum pertineant. Ibi etiam dicuntur hæc, ubi agnoscat Ecclesia toto orbe diffusa, omnibus etiam regibus Christo subjugatis : « Et dominabitur, » inquit, a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ¹. » A flumine utique ubi eum Spiritus sanctus in columbæ specie, et vox de cælo manifestavit. Deinde sequitur : « Coram illo accident Æthiopes, et inimici » ejus terram linguent. Reges Tharsis et insulæ munera » offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges : omnes gentes servient ei. » Et paulo post : « Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, » omnes gentes magnificabunt eum. Benedictus Dominus » Deus Israël, qui fecit mirabilia solus. Et benedictum nomen gloriæ ejus in æternum et in sæculum sæculi. Et » replebitur gloria ejus omnis terra, fiat, fiat. » Ite nunc, Donatistæ, et clamate : Non fiat, non fiat. Vicit vos Dei verbum dicens : « Fiat, fiat. Ecce manifestata est in Psalmis Ecclesia toto orbe diffusa, super quam requiescit gloria regis ejus. Unde et ipsa regina est sponsa ejus, de qua ei dicitur in quadragesimo-quarto Psalmo : « Astitit regina a

¹ Psal. LXXII, 8. — ² Vide lib. XVII de Civitate Dei, cap. 8.

» dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate¹. » Et ad eam ipsam exhortandam continuo divinus sermo dirigitur : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et » obliviscere populum tuum et domum patris tui, quoniam » concupivit rex speciem tuam, quia ipse est Deus tuus. » Attendite unde cœperit alloqui sponsam Christi divina prophetia : « Audi, inquit, filia, et vide, » Vos autem nec audire vultis hæc prædicta, nec videre completa : et tamen et auditis et videtis inviti. Audite ergo quid paulo post ei dicitur : audite hoc ex pagina divina quomodo prænuntietur, et videte in omni terra quomodo compleatur. « Pro » patribus tuis, inquit, nati sunt tibi filii, constitues eos » principes super omnem terram. » Quam multa præteream de hac re testimonia Scripturarum, norunt qui legunt ; et ego novi, sed onerare epistolam nolo, cui responderi flagito.

XXIII. Quid ad hæc dicturi sunt quæ commemoravi ex Lege, et Prophetis, et Psalmis, de Christi Ecclesia, quæ toto orbe diffunditur, cui malunt repugnare perversi, quam communicare correcti ? Quid, inquam, dicturi sunt, utrum hæc falsa esse, an obscura ? Sed falsa esse non audent dicere : premuntur enim mole tantæ auctoritatis. Hæc ergo cum vera esse fateantur, impleri non posse contendunt : quasi aliud sit prophetiam crimine falsitatis arguere, quam dicere, quæ prænuntiavit, non posse compleri. Hoc est enim dicere, non esse prophetiam, sed potius pseudopphetiam. Et cum quæsieris ab eis, cur hæc impleri non possint ? Respondent : « Quia homines nolunt. Cum arbitrio quippe libero, inquit, homo creatus est, et si vult credit in Christum ; si non vult, non credit : si vult perseverat in eo quod credit ; si non vult, non perseverat. Et ideo cum cœpisset per orbem terrarum crescere Ecclesia, no-

¹ Psal. XLIV, 10.

luerunt homines perseverare, et defecit ex omnibus gentibus Christiana religio, excepta parte Donati. » Quasi vero nescierit Spiritus Dei futuras hominum voluntates. Quis hoc insanissimus dixerit ? Cur ergo non hoc potius prænuntiavit, quod de voluntatibus hominum sciebat futurum ? Hoc enim modo quo isti putant hæc esse prædicta, quisquis voluerit potest esse propheta, ut cum ea quæ prædixerit, impleta non fuerint, respondeat : « Homines noluerunt : libero enim arbitrio Christiani sunt. Hoc modo poterat aliquis prophetare Christum non in cruce passurum, sed gladio moriturum ; ut cum aliter factum esset, responderet : « Quid ego feci ? Homines in libero arbitrio constituti noluerunt ei facere quod ego prædixeram, et hoc fecerunt quod ipsi voluerunt. Jam cui non occurrat, quam multa isto modo poterant prophetari, vel etiam possunt a quibuslibet hominibus ? Quis enim dubitaverit, quod Judas Christum, si voluisset, non utique tradidisset : et Petrus si voluisset, ter Dominum non negasset ? Sed ideo fuit de istis certa prædictio, quia et Deus etiam futuras prævidet voluntates.

XXIV. Verumtamen quanquam hæc et tardis cordibus pateant, audiamus hinc et ipsius Verbi vocem ore propriæ carnis expressam. Certe cum post resurrectionem præberet se etiam contrectandum atque palpandum manibus dubitantium Discipulorum, et cum accepisset coram illis, et manducasset quod ei porrexerant, dixit eis : « Isti sunt sermones, quos locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quia oportebat adimpleri omnia scripta in Lege » Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me¹. » De quo autem, nisi de illo scripta sunt, quæ nos quoque commemoravimus ex Lege, et Prophetis, et Psalmis, sicut per singula demonstravi ? Cum ergo ipse dicat qui veritas est : « Opor-

¹ Luc. XXIV, 44.

»tebat adimpleri omnia¹ : » quomodo isti negant, nisi quia veritati inimici sunt? Si autem obscura esse adhuc dicunt, et hinc ipsum caput audiamus verissimum demonstratorem corporis sui. Cum enim dixisset : « Quia oportebat adimpleri omnia scripta in Lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me² : » tanquam quæreremus utrum in eo quod dixit « de me, » illic intelligenda esset Ecclesia, propter id quod scriptum est : « Erunt duo in carne una³ ; » ut non solum de capite, verumetiam de corpore certa divina oracula teneremus, sequitur Evangelista et dicit : « Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit illis : » Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, » et resurgere a mortuis tertia die⁴. » Hic ipsum caput ostenditur, quod etiam se manibus Discipulorum præbuit contrectandum. Vide quemadmodum de corpore adjungat, quod est Ecclesia, ut nos nec in sponso, nec in sponsa errare permittat : « Et prædicari, inquit, in nomine ejus » pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. » Quid hac voce veracius, quid divinius, quid manifestius? Me piget eam commendare verbis meis, et hæreticos non pudet eam oppugnare verbis suis.

XXV. Dicant ea testimonia, quæ posui de Lege, et Prophetis, et Psalmis, obscura esse et figurate dicta etiam aliter posse intelligi; quanquam et in eis egerim quantum potui, ut nec hoc audeant dicere : sed ecce dicant. Numquid et hoc obscure dictum, aut ænigmatis velamento inumbratum est, quod ipse Christus dixit : « Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Je-

¹ Joan. xiv, 6. — ² Luc. xxiv, 44. — ³ Gen. ii, 24. — ⁴ Luc. xxiv, 45.

» rusalem¹? » Si obscurum est : « Dormivi conturbatus² : » numquid obscurum est, « quia oportebat Christum pati? » Si obscurum est : « Exaltare super coelos Deus : » numquid obscurum est, « et resurgere tertia die? » Si obscurum est : « Super omnem terram gloria tua³ : » numquid obscurum est, « et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, » et remissionem peccatorum per omnes gentes? » Si obscurum est : « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit » terram, a solis ortu usque ad occasum : » numquid obscurum est, « et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et » remissionem peccatorum per omnes gentes⁴? » Sic enim terra vocata est a solis ortu usque ad occasum, quemadmodum ipse ait : « Non veni vocare justos, sed peccatores » in pœnitentiam⁵. » Si obscurum est : « Ex Sion species » decoris ejus⁶. » numquid obscurum est, « incipientibus ab Jerusalem? » Ipsa est enim Sion quæ Jerusalem. Sed quid ad me? Dicant ea quæ posui de Lege, et Prophetis, et Psalmis, non pertinere ad hæc verba Domini, quæ in Evangelio leguntur : non curo, nec resisto. Certe tamen nisi in Lege, et Prophetis, et Psalmis hoc prædictum esset, sive in eis testimoniis quæ ipse adhibui, sive in aliis nequaquam dixisset Dominus : « Oportet impleri omnia quæ scripta » sunt in Lege Moysi, et Prophetis et Psalmis de me⁷ : » ac deinde aperto eorum sensu ut intelligerent Scripturas, doceret ea ipsa quæ de illo scripta sunt in Lege et Prophetis, et Psalmis, eo modo ut diceret : « Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. » Non ego potuerim in Lege, et Prophetis, et Psalmis hæc scripta cognoscere : ibi tamen hoc esse scriptum

¹ Luc. xxiv, 46. — ² Psal. lvi, 5. — ³ Id. cvii, 6, et lvi, 6. — ⁴ Id. xliv, 31. — ⁵ Matth. ix, 13. — ⁶ Psal. xlix, 2. — ⁷ Luc. xxiv, 44.

ille dicit, quia Veritas est. Sed etsi hæc ibi scripta esse non diceret, procul dubio sufficeret Christianis quod Christus ipse dixisset, « oportere prædicari in nomine suo pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. » Sed dubitantes Discipulos suos quamvis conspecto et contrectato ejus corpore, majore documento Scripturarum voluit confirmare, quam quod se ipse visibilem atque palpabilem mortalium sensibus admovebat. Teneamus ergo Ecclesiam ex ore Domini designatam, unde cœptura, et quousque perventura esset; cœptura scilicet ab Jerusalem, et perventura in omnes gentes.

XXVI. Hic quam quisquis dixerit, Jerusalem non illam visibilem civitatem intelligendam, sed figurate positam, ut spiritaliter accipiatur tota Ecclesia æterna in cœlis, et ex parte in terris peregrina: potest dicere etiam illud figurate dictum: « Quia oportebat Christum pati, et resurgere » tertia die². » Quod quisquis dixerit, nec quoquo modo Christus habendus est. Sicut ergo illud proprie positum est, ita et quod adjunctum est de omnium gentium Ecclesia incipiente ab Jerusalem. Exposuit enim Dominus hæc de se dicta esse in Lege, et Prophetis, et Psalmis: et utique ipsa expositio non potuit esse figurata; alioquin non esset expositio. Deinde cum Jerusalem figurate posita et spiritaliter intellecta universam Ecclesiam significet, quomodo universa Ecclesia incipit ab universa Ecclesia, tanquam Jerusalem incipiat ab Jerusalem? Manifestum est ergo proprie positum de illa civitate, unde etiam cœpisse probatur Ecclesia, etiam atque etiam ipso manifestante, et nullam insidiarum latebram calliditati hæretice relinquente. Sic enim sequitur et dicit: « Et vos horum testes, » et ego mitto promissionem meam super vos. Vos autem » sedete in civitate quoad usque induamini virtute ex alto.»

In qua utique civitate sedere eos jussit quoad usque induerentur virtute ex alto, id est, Spiritu sancto, quem se misurum esse promiserat, ab ea civitate cœpturam prædixit Ecclesiam. Si autem non eam putant esse Jerusalem, audiant quod sequitur: « Produxit autem illos usque Bethaniam, et levavit manus suas, et benedixit illos. » Et factum est cum benedixisset illos, discessit ab eis. Et ipsi » reversi sunt cum gaudio magno in Jerusalem, et fuerunt » semper in templo laudantes Deum. » Ecce ubi ostenditur illa civitas, in qua eos sedere jussit, donec induerentur virtute ex alto.

XXVII. Et hic quidem quot diebus cum eis fuerit, posteaquam se vivum post passionem suam oculis eorum et manibus demonstravit, prætermissum est: non autem tacetur in Actibus Apostolorum, ubi rursus eadem manifestatione verborum Dominicorum futura per orbem terrarum prænuntiatur Ecclesia: ubi nullus omnino dubitare permittatur, nisi qui de sanctarum Scripturarum fide dubitat, illam esse Jerusalem visibilem civitatem, unde cœpit Ecclesia post Domini Jesu Christi resurrectionem et ascensionem: nec aliud eum voluisse ostendere, nisi hujus terræ loca, unde illi daret initium, et quomodo eam per cuncta inde diffunderet. Sic enim scriptum est in Actibus Apostolorum: « Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cœpit Jesus facere et docere usque » in diem, quo Apostolos elegit per Spiritum sanctum, mandans eis prædicare Evangelium: quibus et manifestavit se » ipsum post passionem suam in multis signis, per dies quadraginta apparens eis, et disputans de regno Dei. Et cum » conversaretur cum eis, præcepit eis ne discederent ab » Jerosolymis, sed expectarent promissionem ejus, quam » audistis, inquit, ex ore meo. Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini, quem